

NATO a válka proti Jugoslávii 1999

Doc. PhDr. Zdeněk Kříž, Ph. D.

Role NATO v PSO

Severoatlantická aliance sehrála v 90. letech minulého století nepochybně velmi významnou roli při provádění vojenských operací krizového managementu – **válka proti Jugoslávii v roce 1999 není příkladem PSO!!!**

Robert E. Hunter podotknul, že stabilizační role NATO v Evropě je brána více méně jako samozřejmost.

V první polovině 90. let tomu tak ale zdaleka nebylo. Severoatlantická aliance ve své strategické koncepci z roku 1991 sice otevřela dveře k provádění různých typů vojenských operací krizového managementu, **avšak nepoložila na ně nijak mimořádný důraz.**

Klasifikace vojenských operací krizového managementu (vojenských operací na podporu míru) dosud nebyla vojenskou vědou ani mezinárodními vztahy uspokojivě vyřešena.

Vojenské operace krizového managementu (mimo vynucovací akce dle kapitoly 7 charty OSN) můžeme dělit na a) mírové mise OSN (mise pozorovatelské, peacekeeping a peacekeeping druhé generace), b) **vojenské operace NATO na podporu míru** a c) vojenské operace EU na podporu míru.

Dodnes několik desítek misí. Nejméně 60 dle NATO.

NATO a Kosovo

Je nutné důsledně rozlišovat **dvě alianční operace v Kosovu, totiž válku proti Jugoslávii v roce 1999 a misi vedenou KFOR (přestože bez první operace by nebylo ani druhé)**

Mezinárodní společenství provádělo správu Kosova prostřednictvím UNMIK (United Nation Interim Administration Mission) na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244.

Úkolem KFOR na stejném právním základě bylo (a je i nadále) vytvořit v Kosovu bezpečné prostředí pro práci mezinárodního společenství, zabránit etnicky motivovaným konfliktům, střežit hranice Kosova, vybudovat stabilní a v míru žijící multietnické Kosovo a **připravit podmínky pro stanovení jeho budoucího konečného statusu.**

Kosovo sice zůstalo od roku 1999 formálně součástí Jugoslávie, avšak de facto bylo od ní spravováno odděleně.

Rozdělení úkolů lze zobecnit tak, že primární zodpovědnost za stabilizaci Kosova nese OSN, respektive UNMIK, přičemž NATO se prostřednictvím KFOR stará o vytvoření bezpečného prostředí.

Přesto je mandát NATO v případě KFOR nejkompaktnější ze všech aliančních operací.

KFOR jsou od samého počátku multinacionálními silami, na kterých se podílejí jak členské státy NATO, tak ostatní země.

Kosovo a jeho historie I.

Kosovo – 11 000 km čtverečných, 1,9 mil obyvatel, dnes Albánci 88%, Srbové 7%.

Srbové považují oblast za „kolébku srbství“. Ve 13. století jim totiž patřila a kosovské město Peč bylo sídlem pravoslavného patriarchy. Konec srbského panství přinesla **bitva na Kosově poli v roce 1389**, v níž zvítězil turecký sultán. Po následující staletí bylo Kosovo součástí osmanské říše a osidlováno spřízněnými Albánci.

Srbové se ocitli v menšině, ale stále považovali území za své. Albánci se zase považovali za potomky starověkých Ilyrů, kteří na území Kosova žili dávno před příchodem Slovanů.

V roce 1918 se Kosovo stalo součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, později Jugoslávie. Cíleným dosídlováním se začalo po roce 1945 etnické složení zase měnit, tentokrát ve prospěch Srbů.

Celkově nuspěch – větší porodnost Albánců – ztrojnásobení jejich počtu – **koncem 80. let 20. století 65-70% podíl na populaci.**

Po druhé světové válce sice **Kosovo získalo v rámci Srbska autonomii**, ta ale byla značně omezená. Když se v 70. letech rozšířila, vyvolalo to paradoxně nespokojenost na obou stranách.

Srbové v tom viděli oslabení svého vlivu a rostoucí převahu Albánců, kterých navíc rychle přibývalo.

Albáncům vadilo, že Kosovo nezískalo v rámci Jugoslávie postavení republiky. Komunistický režim ale demonstrace a projevy nespokojenosti potlačoval.

Kosovo a jeho historie II.

Koncem 80. let se v Srbsku vyhrotily nacionalistické tendence a v roce 1989 začaly v Kosovu represe proti Albáncům.

Osm desítek jich při bojích přišlo o život, v oblasti byl vyhlášen výjimečný stav. Krátce nato Srbsko zrušilo Kosovu autonomii. Albánci reagovali bojkotem centrálních úřadů a začali otevřeně usilovat o větší samostatnost.

V červenci 1990 kosovský parlament vyhlásil nezávislost, Srbsko však tento parlament ihned rozpustilo.

Tlak na Albánce pokračoval likvidací univerzity v kosovské metropoli Prištině a zákazem výuky v albánštině ve školách.

Referendum o nezávislosti – v něm 99,7 procenta voličů nezávislost podpořilo, bojkotováno místními Srby a Albánci, kteří byli proti nezávislosti.

Po odtržení Slovinska, Chorvatska, Makedonie a Bosny a Hercegoviny zůstaly v roce 1992 v zemi s názvem Svazová republika Jugoslávie jen Srbsko a Černá Hora.

Poválečné smlouvy potvrdily nové uspořádání – Kosovo - zůstalo nadále součástí Srbska.

Rugova a DLK

Celá 80. léta minulého století byla obdobím permanentního napětí v Kosovu. **Po generální stávce v roce 1989 byla Kosovu a Vojvodině odebrána autonomie.**

Až do poloviny 90. let byl v Kosovu, ve srovnání se situací v Bosně a Krajině v Chorvatsku, relativní klid

Liga pro demokratické Kosovo – Rugova - v Kosovu paralelní společnost s vlastními školami, státními úřady a daňovým systémem a preferovali politiku pasivní rezistence.

Od počátku 90. let minulého století bylo jejich konečným cílem získat nezávislost pro Kosovo pomocí delegitimizace jugoslávských státních institucí

Zhruba od poloviny 90. let vliv LDK na dění v Kosovu upadal, čemuž napomohlo i nezařazení kosovské otázky na program konference v Daytonu. **Rugova nebyl schopen na tento fakt reagovat a mobilizovat kosovské Albánce k projevům odporu.**

Koercivita srbské politiky vůči kosovským Albáncům vzrostla po podpisu Daytonské mírové dohody.

Na přelomu let 1996 a –1997 se z politicky radikálních (bývalí marxisté různého ražení, studenti a obdivovatelné protisrbského odboje a zbojnické tradice regionu) a kriminálních (pašeráci, obchodníci s bílým masem a narkotiky) složek albánské společnosti v Kosovu a zahraniční diaspory začala organizovat **Kosovo Liberation Army (KLA)**

KLK/UCK

Do čela KLA se postupně propracoval **Hashim Thaci**, absolvent mezinárodních vztahů ze Švýcarska.

Růstu vlivu KLA a přitažlivosti její strategie ozbrojeného boje v kosovské společnosti napomohly i chabé výsledky mezinárodního společenství při řešení kosovské otázky.

Do poloviny roku 1998 byla na Západě vnímána jako teroristická organizace, přestože její reálné aktivity do přelomu let 1997-1998 byly velmi skromné.

KLA - přímý produkt represivní srbské politiky. Po srbské vojenské odpovědi z jara 1998 se transformovala do partyzánské ozbrojené složky s vlastní linií velení, uniformami a zejména politickým programem.

Za bod obratu celého konfliktu je považován **masakr 58 lidí v Prekazi v únoru 1998.**

Z tohoto počtu 22 pocházelo z rodiny Adem Jashariho a tři z nich byli muži ve vojenském věku.

Dle interpretace kosovských Albánců se stal mučedníkem pro jejich věc, zatímco Bělehrad jej líčí jako teroristu, který vzal svoji rodinu za rukojmí.

Nicméně ani zdroje ze srbského ministerstva vnitra nepopírají, že jeho dům byl rozstřílen dělostřeleckou palbou bez ohledu na přítomnost civilistů, protože jej nebylo možné zajmout.

Eskalace 1998/1999

Dle Independent International Commission on Kosovo (IICK) si boje v Kosovu vyžádaly mezi únorem 1998 a březnem 1999 zhruba **10 000 civilních obětí a více než 400 000 lidí** uprchlo nebo bylo vyhnáno.

Vojensky byla sice tato kampaň pro Bělehrad úspěšná, protože KLA zatlačila do defenzivy, ale politicky se změnila v katastrofu.

Milošević se svým režimem začal být postupně Západem vnímán jako hlavní viník eskalace.

Od přelomu let 1997 a 1998 začal Západ konfliktu v Kosovu věnovat stále větší pozornost jak na bázi Kontaktní skupiny, tak bilaterálně.

Aliance na podporu svých požadavků přistoupila 13. října 1998 k přitvrzení svého přístupu v podobě **přijetí takzvaných „aktivačních rozkazů“** ke vzdušným útokům.

Masakr v Račaku“, při kterém přišlo za sporných a nejasných okolností o život 45 osob, přiměla Kontaktní skupinu vypracovat a předložit komplexní plán řešení krize.

Dodnes nejasné, co se stalo?

Masakr v Račaku

V lednu 1999 se spory znovu vyostřily a srbské jednotky vpadly do Kosova. Po jejich „protiteroristické operaci“ bylo na jihu Kosova u obce Račak nalezeno **45 mrtvých kosovských Albánců**.

Mnohé oběti byly podle médií zmrzačeny nebo na nich byly vidět střelné rány. Agentura AP popsala, že někteří mrtví měli vypíchané oči a jiní rozbité hlavy. Vyšetřování ukázalo, že mezi oběťmi byly i ženy, chlapec a mnoho starých lidí.

Vedoucí Ověřovací mise OBSE v Kosovu William Walker: *„Po tom, co jsem sám viděl, neváhám tuto událost označit za masakr, za velmi vážný zločin proti lidskosti. Nemám slov k vyjádření svého zhnusení nad tím, co nemůže být popsáno jinak, než jako nepopsatelné zvěrstvo.“*

Srbsko však tvrdilo, že šlo o povstalce zabitě v bojích.

Masakr odsoudilo NATO, OBSE, Rada Evropy, generální tajemník OSN a řada států včetně USA, Británie, Německa, Francie a Itálie. A dokonce i Rusko, tradiční spojenec Srbska.

Akce jugoslávských bezpečnostních složek z ledna a února 1999 - **systematické etnické čištění Kosova** nebo **nevybíravě vedenou protipovstaleckou kampaň?**

Brutalitu Srbů podporovalo jejich široce rozšířené vnímání Albánců jako „lidí druhé kategorie“.

Únor 1999 – jednání v Rambouillet

Mezinárodní reakce na Račak

Albánský parlament požádal NATO o zásah, aby se předešlo „krvavé lázni“ v Kosovu a aby se konflikt nerozšířil do celého regionu. Vyzval Západ, aby zvýšil tlak na jugoslávského prezidenta Slobodana Miloševiče.

Americký vyslanec v oblasti **Richard Holbrooke** upozornil, že už v říjnu předchozího roku bylo NATO „jen 96 hodin od bombardování cílů v Jugoslávii s cílem zastavit srbskou ofenzivu proti kosovským Albáncům“ a nyní je situace možná ještě vážnější.

Prezident Slobodan Miloševič - obhajoval vojenskou operaci v Kosovu slovy, že Jugoslávie má „legitimní právo bojovat proti terorismu“ a „žádný zahraniční nátlak ji o to nemůže připravit“.

Generální tajemník NATO Javier Solana - dohoda a politické řešení krize.

Solana: *„Pokud je použití síly jedinou řečí, které prezident Slobodan Miloševič rozumí, pak použijeme sílu.“*

Rudolf Scharping, ministr obrany SRN (SPD): *„Myslíme to zcela vážně a nebudeme pasivně přihlížet masakrům. To není jako v Bosně, kde jsme byli nuceni bezmocně sledovat masakry nejhoršího druhu.“*

Jugoslávie musí splnit všechny své mezinárodní závazky.

Únor 1999 – jednání v Rambouillet

Jednání Rambouillet I.

Mezinárodní konference o řešení krize v Kosovu se konala v únoru 1999 na zámku Rambouillet u Paříže.

Návrhy západních vyjednávačů byly kritizovány jak reprezentanty Srbska, tak delegací kosovských Albánců.

Součástí albánské delegace byli i zástupci KLA a jí blízkých politických formací. KKK – nezávislost nemá alternativu!

Dlouhodobá represivní srbská politika v Kosovu vedla pouze ke vzniku radikální alternativy k umírněné skupině kolem Rugovy.

Po váhání se jí nakonec účastnili i zástupci Jugoslávie, avšak jen nižší diplomaté, nikoli prezident Milošević. Se zástupci kosovských Albánců se navíc odmítali setkat, obě delegace tak seděly v jiných místnostech a mezi nimi působili zprostředkovatelé.

Po více než týdně je ke společnému jednání přiměla americká ministryně zahraničí Madeleine Albrightová.

Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo obsahovala následující klíčové body:

okamžitý klid zbraní, mírové řešení konfliktu, tříleté přechodné období před stanovením definitivního statusu, zajištění teritoriální integrity Jugoslávie, samosprávu Kosova, prosazení lidských práv a svobod, ochranu menšin, svobodné volby pod dohledem OBSE, amnestii pro činy související s konfliktem, stažení velké většiny jugoslávských bezpečnostních sil a mezinárodní vojenskou přítomnost pod velením NATO v Kosovu.

Jednání Rambouillet II.

Jugoslávie na jednáních trvala zejména na neměnnosti svých hranic a odmítnutí nezávislosti Kosova. Nesouhlasila ani s přítomností mezinárodních sil v této provincii.

Prezident Černé Hory navíc vyzval, že nepřijme dohodu, která by postihla status jeho republiky v rámci Jugoslávie, a že je rozhodně proti tomu, aby se Kosovo stalo třetí republikou ve svazku.

Kosovská delegace, především zástupci Kosovské osvobozené armády, zase odmítala jiné řešení než nezávislost, trvala na podpisu příměří a okamžitém rozmístění mezinárodních sil na svém území. KKK nechtěla slyšet o svém odzbrojení, s čímž mírové plány počítaly.

Jednání skončilo po dvou týdnech neúspěšně, přestože například Spojené státy hrozily oběma stranám konfliktu, byť s různou intenzitou. Žádná strana nebyla ochotná podepsat text dohody.

Druhé kolo – 15.3.1999 - podepsala pouze delegace kosovských Albánců, ačkoli ani ona nebyla s výsledky spokojena, protože nijak nezaručovaly možnost získání samostatnosti po uplynutí tříletého přechodného období.

Jugoslávie odmítla smlouvu s tím, že podle ní by v podstatě do budoucna zaručovala Kosovu nezávislost. Po uplynutí tříletého přechodného období, kdy by správu nad Kosovem převzalo mezinárodní společenství, se mělo podle smlouvy konat referendum o dalším statusu Kosova, což by podle Jugoslávie jistě vedlo k jeho odtržení.

Posledním diplomatickým pokusem, jak odvrátit válku, byla mise amerického vyjednavče Richarda Holbrooka do Bělehradu 21. března. Ani tentokrát ale Milošević neustoupil a 23. března Holbrook oznámil definitivní krach jednání s Jugoslávií.

Severoatlantická aliance reagovala 24. března 1999 – od jara 1998 připravovanými a předem avizovanými – leteckými útoky proti Jugoslávii pod kódovým označením Allied Force

Allied Force a mezinárodní právo

Celkově lze konstatovat, že relevantní rezoluce Rady bezpečnosti OSN (1160, 1199, 1203) obsahují určité společné body:

1. zodpovědnost Jugoslávie za humanitární katastrofu v Kosovu,
2. odsouzení užívání nepřiměřeného násilí jugoslávskými bezpečnostními složkami i teroristických aktivit kosovských Albánců (míní se KLA, i když v rezoluci RB OSN č. 1203 již není zmíněna),
3. výzvy k zastavení bojů určené všem stranám konfliktu,
4. konstatování porušování lidských práv a
5. závěr, že tento jev není mezinárodním společenstvím vnímán výlučně jako vnitřní záležitost Jugoslávie (IICK 2000: 142).

V rezolucích není přítomno žádné zmocnění k užití hrozby vojenskou silou nebo k použití vojenské síly – zásah nebyl v souladu s mezinárodním právem!

Výše uvedené rezoluce RB OSN ukazují, že Aliance bezdůvodně nezaútočila na bezúhonného člena mezinárodního společenství.

Rada bezpečnosti OSN ještě 26. března 1999 odmítla poměrem hlasů 12 ku 3 odsoudit tyto alianční útoky.

Rezoluci odsuzující použití síly členy NATO proti Jugoslávii navrhly Rusko, Indie a Bělorusko.

NATO a Allied Force

Operace Allied Force proti Jugoslávii byla první válkou NATO. Celkem se na ní podílelo vojenskými kapacitami čtrnáct členských států: Belgie, Dánsko, Francie, Itálie, Kanada, Německo, Nizozemsko, Norsko, Maďarsko, Portugalsko, Španělsko, Spojené státy, Turecko a Velká Británie.

Celá letecká operace odehrávala pod taktovkou Spojených států, které nesly největší vojenské břemeno této kampaně.

Spojené státy poskytly 61 % všech bojových letadel a bezpilotních průzkumných prostředků nasazených v operaci. Americký personál tvořil 75 % příslušníků ozbrojených sil NATO v kosovské operaci. Americké letecké síly provedly 62 % všech bojových letů.

Severoatlantická aliance v rámci operace Allied Force provedla 38 400 bojových letů a 10 484 úderů

Zpočátku bylo do kampaně nasazeno 400 letadel. Když NATO přistoupilo k útokům na strategické cíle v Srbsku, **navýšil se počet letadel podílejících se na kampani až na 1000.**

Odpor k nasazení pozemních sil.

Okamžitý efekt leteckých útoků na omezení kapacit jugoslávských sil terorizovat civilisty a bojovat s ozbrojenci, což byl první deklarovaný cíl NATO, byl více než sporný – **vyhánění pokračovalo.**

NATO, Allied Force výsledky

Síly NATO dle oficiálních zdrojů ztratily tři vrtulníky, 32 bezpilotních průzkumných letadel a jeden F-117 – **při 38 000 bojových letů – minimální ztráty!**

Záhy po ukončení operace USA uváděly, že bylo zničeno 10 000 příslušníků jugoslávských bezpečnostních sil, více než 100 letadel, 203 obrněných bojových vozidel, 314 dělostřeleckých systémů a 120 tanků.

V případě údajů o zničené technice jugoslávské armády je zřejmé, že v ní jsou započteny i zásahy klamných cílů, protože pozemní síly Jugoslávie utrpěly menší škody, než by vyplývalo z aliančních údajů.

Hlavní překážkou větší úspěšnosti NATO byly zejména možnosti aliančního průzkumu, který nebyl schopen – v tamním terénu a při velmi dobré úrovni maskování a klamání jugoslávské armády – dodat velitelům potřebné informace. **Alianci proto trvalo dvanáct dní, než provedla tolik leteckých útoků jako za 12 hodin operace Desert Storm v Iráku.**

Přesto se Srbům podařilo vyhnat z Kosova dalších 700 000 lidí a tvrdit, že uprchli kvůli náletům NATO.

Politický cíl operace byl splněn – Jugoslávie Kosovo vyklidila – prostor pro KFOR.

Rezoluce RB OSN – 1244. Mise KFOR – viz minulá přednáška

Kosovo není standardním modem operandi u NATO a není ani precedentem!